

งานช่างประดับมุก

องค์ความรู้เรื่อง

งานช่างประดับมุก

กลุ่มวิชาการด้านช่างศิลป์ไทย
สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร

ที่ปรึกษา

นายธนชัย สุวรรณวัฒน์

นายธวัชชัย ปุณณลิ้มกุล

นางสาวนิรมล เรืองสม

นายนิยม กลิ่นบุบผา

นายอำพล สัมมาวุฒิ

ผู้อำนวยการสำนักช่างสิบหมู่

หัวหน้ากลุ่มวิชาการด้านช่างศิลป์ไทย

หัวหน้ากลุ่มจิตรกรรม ศิลปประยุกต์และลายรดน้ำ

หัวหน้ากลุ่มประณีตศิลป์และการช่างไทย

หัวหน้ากลุ่มงานช่างหุ่นและปั้นลาย

ผู้เรียบเรียง / ผู้ตรวจแก้

นางสุวรรณพร จาติกวณิชย์

นายพงษ์ศิริ บางสุขเสริม

นักวิชาการช่างศิลป์ ๗ ว.

นักวิชาการช่างศิลป์ ๖ ว.

ผู้จัดทำต้นแบบชิ้นงานศิลปกรรม

นายพงษ์ศิริ บางสุขเสริม

คณะทำงานด้านการเก็บข้อมูล

นางสุวรรณพร จาติกวณิชย์

นายชัยณรงค์ ดีอินทร์

นายพงษ์ศิริ บางสุขเสริม

นางสาวประภาพร ประพันธ์

ว่าที่ พ.ต.สืบสกุล อ่อนสัมพันธ์

นายเสกสรรค์ ญาณพิทักษ์

คำนำ

การศึกษาหาความรู้ในเรื่องของงานศิลปกรรมของไทยนั้น มีจำนวนมากมาย และแต่ละสิ่งแต่ละอย่างก็ล้วนน่าสนใจทั้งสิ้น เห็นได้ว่าคนไทยในอดีตที่เป็นผู้ให้กำเนิดงาน ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ นั้น ได้รับความบันดาลใจมาจากสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็น สภาพธรรมชาติ ความเป็นอยู่และประเพณี แล้วนำมาถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของ ศิลปะในรูปแบบต่างๆ การประดับมุกก็เป็นงานอีกลักษณะหนึ่งที่ช่างไทยเราได้บรรจง สร้างสรรค์ขึ้นอย่างงดงาม แต่ดูเหมือนว่าในปัจจุบันนี้ผู้ที่เข้าใจและรู้คุณค่าของงาน ศิลปกรรมไทยได้ลดจำนวนลงมาก เป็นที่น่าเสียดายว่างานศิลปกรรมที่บรรพบุรุษเราได้ สร้างสมมาแต่อดีตจะถูกกลืนหายไปจากความคิดของคนไทยในปัจจุบัน

กรมศิลปากรได้เล็งเห็นถึงประโยชน์และคุณค่าของงานศิลปกรรมไทยโบราณ จึงได้มอบหมายให้กลุ่มวิชาการด้านช่างศิลป์ไทย สำนักช่างสิบหมู่ ค้นคว้ารวบรวมและ จัดทำองค์ความรู้ฉบับนี้ ร่วมกับบุคลากรผู้จัดทำชิ้นงานศิลปกรรมของกลุ่มประณีตศิลป์และ การช่างไทย เพื่อใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติงานและศึกษา ค้นคว้าเพื่อการสืบทอด สร้างสรรค์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จุดประสงค์ของการจัดทำองค์ความรู้เรื่องการประดับมุกในครั้งนี้ คือการ รวบรวมจัดทำความรู้ เกี่ยวกับขั้นตอนการสร้างงานศิลปกรรมงานช่างประดับมุก ตามแบบ โบราณอย่างเป็นระบบและเพื่อการจัดแสดงยังห้องนิทรรศการถาวร ณ อาคารกลุ่มวิชาการ ด้านช่างศิลป์ไทย สำนักช่างสิบหมู่ โดยมุ่งเสริมความรู้และกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวทาง งานช่างศิลปกรรมไทยโบราณเพื่อโน้มน้าวจิตใจให้คนไทยหันมาสนใจศึกษา สร้างสรรค์และ สืบทอดผลงานศิลปกรรมไทยโบราณที่มีคุณภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรักความเข้าใจ ตลอดจนเกิดความภาคภูมิใจ และเกิดความคิดที่จะผดุงรักษาศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้ไว้ ให้ เป็นมรดกของชาติสืบไป

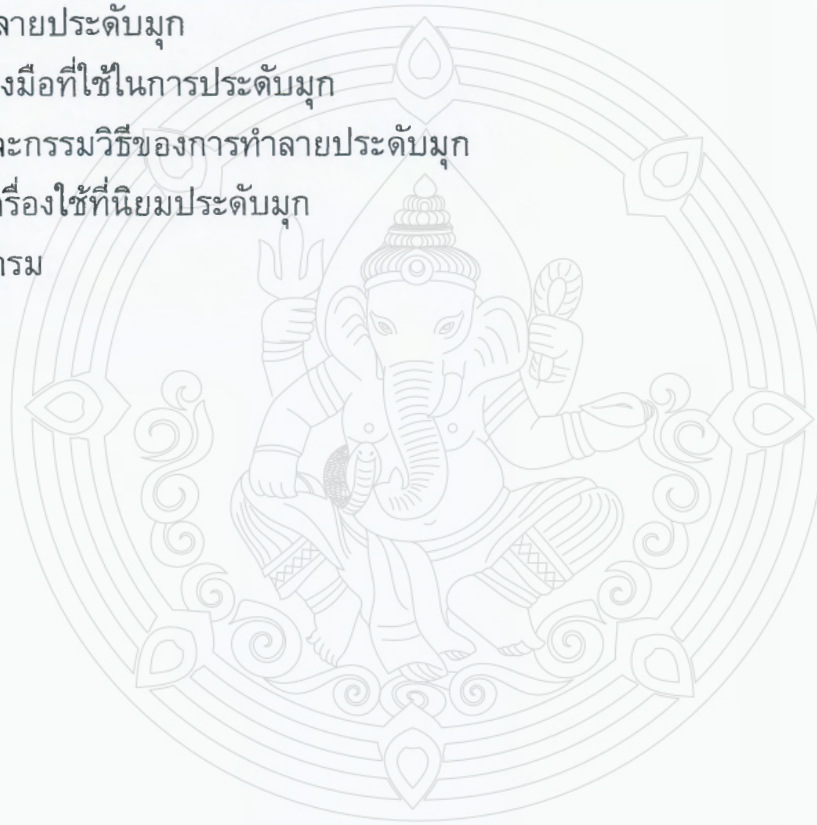
กลุ่มวิชาการด้านช่างศิลป์ไทย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้สนใจงานศิลปกรรมเรื่อง การประดับมุก จะได้รับสาระประโยชน์และความรู้ในด้านการประดับมุกบ้างไม่มากก็น้อย

(นายรัชชัย ปุณณลิ้มปกุล)

หัวหน้ากลุ่มวิชาการด้านช่างศิลป์ไทย

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๓
ลายประดับมุกคืออะไร	๕
จากทะเลมาสู่งานศิลปกรรม	๕
การประดับมุกในอดีต	๖
วิธีการทำลายประดับมุก	๗
วัสดุ เครื่องมือที่ใช้ในการประดับมุก	๘
ขั้นตอนและกรรมวิธีของการทำลายประดับมุก	๘
ภาชนะ เครื่องใช้ที่นิยมประดับมุก	๑๐
บรรณานุกรม	๑๓

งานช่างประดับมุก

ในบรรดาศิลปกรรมของไทยนั้น จะเห็นได้ว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างที่ได้นำวิวัฒนาการ ไปจากงานหัตถกรรมและงานฝีมือช่างธรรมดาๆ เมื่อมีผู้เห็นคุณค่าแล้วนำงานหัตถกรรมนั้นไปใช้ประโยชน์เฉพาะด้าน โดยเห็นว่าเป็นงานฝีมือที่มีคุณค่ามีความประณีตงดงามในตัวเองมากขึ้น จึงทำให้งานหัตถกรรมเหล่านั้นกลายมาเป็นประณีตศิลป์เป็นศิลปะชั้นสูงขึ้นไปอีก ดังจะเห็นได้ว่ามีงานศิลปกรรมอย่างหนึ่งของไทยที่มีความประณีตงดงามและมีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง จนไม่ว่าจะตีความได้ว่าเป็นเพียงงานช่าง หรือประณีตศิลป์เท่านั้น งานศิลปกรรมดังกล่าวนี้คือ “ลายประดับมุกของไทย”

ลายประดับมุก คืออะไร

ลายประดับมุกเป็นงานศิลปะที่เกิดจากความคิดในการตกแต่งของคนไทยที่ทำกันมาแต่โบราณ โดยใช้เปลือกหอยทะเลชนิดหนึ่งคือหอยมุก ซึ่งเปลือกของมันจะมีสีสนับแวววาวงดงาม มาตัดฉลุเป็นเส้นเป็นชั้นเล็กๆ ประดับลงไปบนภาชนะ บนบานประตู บานหน้าต่าง ฯลฯ โดยใช้รักเป็นตัวเชื่อมให้ชั้นมุกเกาะติดฝังลงไปบนภาชนะหรือวัสดุที่ต้องการประดิษฐ์ ตามลวดลายที่คิดขึ้น

ลายประดับมุกที่นิยมทำกันในสมัยโบราณมักจะเป็นพวกภาชนะสำหรับสงฆ์ เครื่องเรือนและของใช้ เช่นตู้ใส่หนังสือพระมาลัย หีบ ดั่ง โต๊ะ ตะลุ่ม พานแว่นฟ้า กล้องใส่หมากพลู กระโถนตั้งโต๊ะ เป็นต้น ลายประดับมุกที่นิยมทำกันมาแต่โบราณอีกอย่างหนึ่งคือการประดับมุกบนบานประตู หน้าต่างของโบสถ์วิหารและปราสาท ราชวัง ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังคงมีเหลืออยู่หลายแห่งแสดงให้เห็นถึงความมานะพยายามของช่างประดับมุกของไทยโบราณได้เป็นอย่างดี

จากทะเลมาสู่งานศิลปกรรม

คงมีคนจำนวนไม่น้อยที่เคยเห็นลายประดับมุกมาแล้ว และอาจจะเคยสงสัยว่าวัสดุที่เป็นเงาแวววาวเป็นลวดลายงดงามนั้นคืออะไร สิ่งนั้นก็คือเปลือกหอย และเปลือกหอยที่นำมาทำเป็นลายประดับมุกนั้นเป็นเปลือกหอยที่นำมาจากหอยทะเลชนิดหนึ่งคือหอยมุก เปลือกหอยมุกมีเนื้อเป็นสีเงินอมม่วง อมฟ้า และสีอื่นๆ ที่มีประกายแวววาวงดงามกว่าหอย

ชนิดอื่นแม้เปลือกหอยมุกจะมีเนื้อเปลือกทั้งดงาม แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สนใจมากที่สุดในตัวหอยมุก และแม้ไข่มุกจะเป็นสิ่งมีค่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนามานานแต่โบราณก็ตาม แต่ความที่คนไทยมีนิสัยช่างคิด ช่างประดิษฐ์ จึงหันมาให้ความสนใจกับเปลือกหอยมุก ซึ่งหาได้ง่ายกว่า โดยเฉพาะชายทะเลแถบจังหวัดภูเก็ต แล้วได้นำมาประดิษฐ์เป็นลวดลาย จนกลายเป็นศิลปกรรมที่มีคุณค่า มีลักษณะของศิลปะประจำชาติ จนเกิดเป็นลวดลายการประดับมุก ปรากฏอยู่ตามที่ต่าง ๆ จนทุกวันนี้

การประดับมุกในอดีต

ลายประดับมุกคงจะทำการมาแต่สมัยโบราณ ซึ่งอาจจะมามาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ได้ แต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันได้แน่นอน เพียงแต่พบลายประดับมุกที่ยังหลงเหลืออยู่ตามประตูโบสถ์ วิหารเท่านั้น เช่นบานประตูวิหารวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งกล่าวกันว่าสร้างในราวสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ประมาณ พ.ศ. ๒๒๗๕ - ๒๓๐๑ และนอกจากนี้ยังมีบานประตูหน้าต่าง วัดบรมพุทธารามที่อยุธยา ซึ่งกล่าวกันว่าใช้ช่างถึง ๒๐๐ คน ใช้เวลาในการทำทั้งหมดถึง ๖ เดือน บานประตูวัดป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งได้นำมาทำเป็นบานประตูพระวิหารยอดในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ และบานประตูพระมณฑปพระพุทธบาทจังหวัดสระบุรี ทั้งสามแห่งนี้คงจะเป็นการประดับมุกของไทยในสมัยอยุธยาที่ยังเหลืออยู่ และแสดงให้เห็นลักษณะของลวดลายอันเป็นฝีมืออย่างอยุธยาสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่วนการประดับมุกเท่าที่ปรากฏหลักฐานเหลืออยู่ต่อจากสมัยอยุธยา คือ การประดับมุกในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งคาดว่าคงจะทำการในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น บานประตูหน้าต่างโบสถ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม บานประตูมุกและตู้มุกทรงมณฑป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม บานประตูโบสถ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) บานประตูโบสถ์วัดนางนอง กรุงเทพฯ บานประตูโบสถ์วัดสระเกศ บานประตูโบสถ์วัดโลการาม จังหวัดสงขลา นอกจากนี้ยังมีบานประตูหน้าต่างประดับมุกอยู่ตามโบสถ์ วิหาร ตู๊พระธรรม ตามพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ อีกหลายแห่งทั้งที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ ตามที่ศาสตราจารย์ นาวาเอกสมภพ ภิรมย์ ได้รวบรวมไว้ว่ามีประตูประดับมุก ๒๘๘ บาน บานหน้าต่างประดับมุก ๑๒๔ บาน

ดังได้กล่าวแล้วว่านอกเหนือจากการประดับมุกตามบานประตูหน้าต่างแล้ว ชาวไทยในอดีตยังนิยมประดับมุกบนภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ตะลุ่มมุก เตียงมุก กลองใส่บุหรี ฯ ซึ่งส่วนมากเป็นของพระสงฆ์มากกว่าของคนธรรมดาสามัญ เพราะการประดับมุกต้องใช้เวลามากและจะต้องเป็นช่างที่มีฝีมือประณีตด้วย จึงเห็นว่าเครื่องมุกเป็นของสูงที่ไม่เหมาะสำหรับชาวบ้าน ถึงจะมีใช้บ้างก็มักจะใช้สำหรับงานพิธีหรืองานประเพณีที่สำคัญ เช่น ใช้ใส่ขันหมากเอกในพิธีแต่งงาน เป็นต้น และโดยเหตุที่การประดับมุกเป็นงานประณีตที่ต้องใช้ทั้งความละเอียดและความเยือกเย็นของช่างเป็นอย่างมาก ฉะนั้นงานประดับมุกจึงเป็นงานที่สิ้นเปลืองเวลาทำให้มีราคาสูง ยิ่งเป็นงานประดับมุกตามบานประตูหน้าต่างของโบสถ์วิหารหรือภาชนะเครื่องใช้ของพระสงฆ์ด้วยแล้ว ช่างมุกจะต้องทำอย่างสุดความสามารถตามแรงศรัทธาของตน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำได้ตามเวลาและสภาพสังคมในอดีตเท่านั้น แต่ในปัจจุบันภาวะต่าง ๆ ทางสังคมไม่เอื้ออำนวยทำเช่นนั้นได้ จึงทำให้งานประดับมุกและช่างประดับมุกของไทยสูญหายและลดจำนวนไปมาก ถึงจะมีกันอยู่บ้างในปัจจุบันก็ไม่อาจเทียบฝีมือและคุณค่ากับการประดับมุกในสมัยโบราณได้เลย

วิธีการทำลายประดับมุก

การทำลายประดับมุกของไทยในสมัยโบราณถือได้ว่าเป็นงานช่างที่ต้องอาศัยฝีมือ ความละเอียดรอบคอบ และความมานะพยายามเป็นอย่างมาก เพราะลวดลายต่าง ๆ ของลายประดับมุกเป็นลายที่ละเอียด ช่างจะต้องอาศัยความสามารถ ความชำนาญในการสร้างแม่ลายให้เข้ากับสิ่งที่จะประดับมุก ไม่ว่าจะเป็นภาชนะหรือบานประตูหน้าต่าง ไปจนถึงโต๊ะ เตียงก็ตาม ยิ่งถ้าเป็นภาชนะที่มีเหลี่ยม มีมุมโค้งเว้าด้วยแล้วการสร้างลายและการประดับมุกไปตามส่วนนั้นๆก็ยิ่งกระทำได้ยาก อย่างไรก็ตาม ช่างประดับมุกของไทยก็ได้สร้างลวดลายประดับมุกต่าง ๆ ที่มีคุณค่าทั้งความงามและคุณค่าทางฝีมือไว้มาก ดังจะเห็นได้จากลายประดับมุกตามหน้าต่างที่ยังเหลืออยู่

การทำลายประดับมุกที่นิยมทำกันในอดีต โดยทั่วไปมักจะเป็นลายไทย ๆ ส่วนจะเป็นลายอะไรนั้นขึ้นอยู่กับภาชนะ และความเหมาะสมของวัสดุที่จะนำมาประดับมุก ถ้าเป็นพวกภาชนะที่เป็นเหลี่ยมเป็นกลอง หรือภาชนะกลมๆที่มีความโค้งเว้ามากก็มักเป็นลวดลายธรรมดาๆ เช่น ลายกนก ลายก้านขด ลายกระจัง เป็นต้น แต่ถ้าหากวัสดุที่ประดับมุกเป็นพื้นเรียบมีเนื้อที่มาก เช่น บานประตูหน้าต่าง โบสถ์ วิหาร มณฑป หรือบานประตูปราสาทราชวัง มักจะทำการทำลายเป็นเรื่องเป็นราวตามเรื่องรามเกียรติ์ เช่น

บานประตูโบสถ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ท่าเตียน ลวดลายประดับมุกที่บานประตูโบสถ์ดูจะพิสดารกว่าการประดับมุกในที่อื่นๆ เพราะนอกจากจะเป็นการประดับมุกที่มีฝีมือประณีตแล้ว ยังเป็นการนำเรื่องราวจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์มาจารึกไว้ด้วยการประดับมุกแม้จะเป็นเพียงเรื่องราวบางตอนก็ตาม แต่ก็พอจะทำให้มองเห็นได้ว่า ช่างมีความสามารถและมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่นำเอาเรื่องราวจากวรรณกรรม มาผสมผสานเข้ากับงานช่างที่เป็นทัศนศิลป์ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวและลวดลายที่นำมาประดับมุก นอกจากจะใช้ลายอย่างไทยๆ แล้ว ในบางแห่งได้นำลายที่รับมาจากอิทธิพลต่างชาติมาทำบ้างเหมือนกัน เช่น บานประตูโบสถ์วัดนางนอง ธนบุรี เป็นลายประดับมุกแบบจีน เป็นต้น

วัสดุ เครื่องมือที่ใช้ในการประดับมุก

๑. ภาชนะที่ต้องการประดับมุก
๒. หอยมุก (หอยมุกไฟ หรือมุกหอยโข่ง)
๓. เครื่องเจียรระไน
๔. โคร่งเลื่อย และใบเลื่อยฉลุ
๕. กระจาดขี้เถ้าสำหรับออกแบบ และลอกลาย
๖. ไม้โมก
๗. หินกากเพชร
๘. หินลับมีดโกน / ถ่านไม้
๙. รักษามุก
๑๐. ไม้ตองแห้ง

ขั้นตอนและกรรมวิธีของการทำลายประดับมุก

การประดับมุกของไทยที่ทำกันมาตามแบบอย่างโบราณมีดังนี้

๑. รียมภาชนะหรือวัตถุที่ต้องการจะประดับมุกให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยพร้อมที่จะประดับมุก
๒. จากนั้นช่างประดับมุกจะต้องออกแบบเขียนลวดลายหรือภาพสำหรับเป็นแบบขึ้นให้เหมาะสมกับภาชนะ หรือวัตถุที่จะประดับ หมายความว่าในการที่จะเขียนลายสำหรับประดับมุกนี้ ต้องวัดกะเนื้อที่จะบรรจุลวดลายลงใน

ที่นั้นๆให้ได้จังหวะและช่องไฟอันถูกต้องเหมาะสมกับที่นั้นๆ อีกทั้งต้องม
ความรอบรู้วิธีการออกแบบให้สัมพันธ์กับขนาดและรูปร่างของวัตถุ
หรือภาชนะแต่ละชนิด

๓. เมื่อออกแบบ เขียนแบบลายเสร็จแล้วร่างลายลงบนกระดาษ แล้วใช้กระดาษ
แก้วอย่างดีลอกลายที่เขียนไว้ ลอกให้เหมือนต้นฉบับเดิมที่ร่างไว้ในกระดาษ
ธรรมดา
๔. เตรียมมุกสำหรับประดับ มุกที่ใช้โดยทั่วไปตัวหนึ่งๆ ก็ใช้ได้ไม่มากนักเพราะ
จะต้องเลือกเอาเฉพาะส่วนที่มีแสงมีสีแวววาวดีเท่านั้น เพราะถ้าไม่เลือกเอา
แต่มุกดีจะทำให้ลายประดับไม่สวย เมื่อได้มุกแล้วจะต้องเลื่อยแบ่งมุก
ออกเป็นชิ้นๆ ตามความโค้งของเปลือกให้มีความหนาพอที่ฉลุเป็นลาย
ขนาดประมาณ ๒.๕ ซม. หรือยาวกว่าก็ได้ แล้วแต่ความโค้งของมุก ก่อน
ฉลุควร ฝนมุกที่เป็นชิ้นๆด้วยหินไฟ เพื่อให้ชิ้นมุกบางเป็นแผ่นและเรียบ
เมื่อได้แผ่นมุกแล้วลอกลายที่เขียนไว้ลงบนมุก แล้วเลื่อยฉลุมุกตามลายที่
เขียนไว้ การฉลุจะง่ายขึ้นถ้าใช้ชิ้นมุกติดลงบนไม้บางๆ เพื่อให้แผ่นมุกเกาะ
และช่วยให้แผ่นมุกไม่หักเวลาฉลุ
๕. การฉลุลายมุก ใช้ใบเลื่อยขนาดเล็ก เบอร์ ๑ หรือเบอร์ ๐ ใช้โครงเลื่อยเหล็ก
โค้งอย่างที่ใช้กันอยู่ทั่วไป เมื่อได้ชิ้นมุกที่ฉลุตามลายแล้วใช้ตะไบแต่งขอบ
ลายมุกที่ได้ให้เรียบร้อย เสร็จแล้วนำลายมุกที่ได้ไปติดทาบบน
แผ่นกระดาษต้นฉบับเดิมด้วยกาว
๖. การเตรียมรัก โดยใช้รักลงพื้นวัสดุที่ต้องการจะประดับมุก ให้ทั่ว แล้วปล่อยให้
แห้งให้แห้ง เสร็จแล้วใช้รักชนิดแห้งเร็วลงทับรักที่ลงพื้นไว้อีกครั้งหนึ่ง
ปล่อยให้แห้งจนรักหมาดจึงเริ่มประดับมุกโดยเอาแผ่นกระดาษที่ติดมุกไว้ตาม
ลายแม่แบบวางทาบบนพื้นที่ยาทักไว้ แล้วใช้กระดาษ
หนาๆ ทาบบนกระดาษที่ประดับมุกไว้เพื่อกดให้มุกฝังจมลงผิวรักให้แน่น
ปล่อยให้แห้งจนรักแห้งและแข็งตัว จึงลอกกระดาษที่เป็นแม่ลายออก โดยใช้
น้ำเป็นตัวช่วย
๗. การตกแต่งลายที่ประดับไว้ เริ่มด้วยการลงรักถมช่องระหว่างมุกให้สนิทโดย
ใช้รักสมุก รักสมุกคือรักที่ผสมกับถ่านใบตอง หรือถ่านตันหญ้าคา หรือเขม่า
ดำโดยนำถ่านทั้งสองมาบดกรองให้ละเอียดเสียก่อนจึงผสมกับรัก

การผสมต้องผสมบนแผ่นกระดาน ไข่ไม้กลมๆ หรือสาบดให้สมุกกับรัก
ผสมเข้ากันจนเหนียว เสร็จแล้วนำรักสมุกไปเกลี่ยลงบนช่องว่างระหว่างลาย
มุกให้เต็มช่องพื้น อาจไข่ไม้เรียบๆ ปาดผิวหน้าของรักสมุกให้เรียบเสมอ
ลายมุกแล้วทิ้งไว้ให้แห้ง

๘. เมื่อรักสมุกแห้งดีแล้ว จึงใช้หินกากเพชรค่อยๆ ขัดกับน้ำ ขัดจนเห็นลายมุก
ขึ้นทั่วพอเป็นลายเหลืองๆ คือยังไม่เห็นลายชัดเจน สักเกตดูว่าพื้นรักยังเป็น
หลุมเป็นบ่ออยู่หรือไม่ ถ้ายังไม่เรียบก็ใช้รักเพิ่มเกลี่ยลงไปอีกให้พื้นเสมอกัน
ปล่อยทิ้งไว้ให้แห้ง แล้วค่อยๆ ขัดผิวรักลงไปเรื่อย ๆ จนเห็นลายมุกชัด ใน
การขัดต้องระวังให้พื้นผิวหน้าของรักเรียบเสมอกันด้วย ถ้าเห็นว่าผิวรักหรือ
ลายมุกยังไม่เรียบดีก็ใช้หินลับมีดโกนหรือถ่านไม้ขัดให้เรียบ และเมื่อเห็นว่า
ผิวหน้าของรักและลายมุกเรียบดีแล้วปล่อยทิ้งไว้ให้รักแห้งสนิท จึงถึงวิธีการ
ขัดมัน โดยการใช้น้ำมันห่านให้มันเป็นผอยผสมกับน้ำมันมะพร้าวเล็กน้อย
ถูพอร้อนๆ ก็จะทำให้ผิวรักเป็นมันติดกับลายมุกที่ประดับไว้อย่างสวยงาม
แวววาว

ภาชนะเครื่องใช้ที่นิยมประดับมุก

ภาชนะที่นิยมประดับตกแต่งด้วยลายประดับมุกนั้น อาจแบ่งเป็นประเภท
ใหญ่ๆ ได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ประเภทพาน ที่มีรูปทรงต่างๆ เช่นพานแปดเหลี่ยม เช่นพานกลม พาน
กลีบบัว ส่วนใหญ่ใช้สำหรับใส่ของถวายพระและยังอาจแยกประเภท
ออกไปได้อีกตามรูปทรง และการใช้สอยตามประเพณีวัฒนธรรมแบบไทย
คือ
 - ๑.๑ ตะลุ่ม มีลักษณะคล้ายพานเชิง แต่ขอบปากคุ่มเข้า ซึ่งขอบปากนี้มี
ทั้งกลม ลีบเหลี่ยม หรือลีสองเหลี่ยม ตะลุ่มนี้นิยมทำเป็นเถา ซึ่ง
จะมีเถาละก็ไปไม่กำหนด ในเถาหนึ่งนั้นประกอบด้วยตะลุ่มใบใหญ่
สุดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔๐ เซนติเมตร แล้วมีขนาดเล็กไล่ลง
ไปจนใบเล็กสุด มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๗ เซนติเมตร ตะลุ่มนี้
นิยมใช้ใส่ของถวายพระ เช่นใส่สำหรับอาหาร ผ้าไตร ดอกไม้ ฐูป
เทียน ฯลฯ

๑.๒ พานแว่นฟ้า เป็นพานซ้อนกัน ๒ ชั้น ประกอบด้วยพานรอง เป็นพานสี่เหลี่ยมย่อมุมขนาดใหญ่ ใช้รองรับพานทรงสูง สี่เหลี่ยมย่อมุมเช่นกัน พานแว่นฟ้านี้มักมีประจำอยู่ตามวัดใช้ สำหรับใส่ผ้าไตรถวายพระในงานบวชนาถ หรืองานทอดกฐิน โดยทั่วไปเป็นพาน ๒ ชั้นประดับมุก หรือประดับกระจก

๑.๓ เตียบ มีลักษณะคล้ายพานเชิง มีฝาเป็นกรวยแหลมครอบใช้บรรจุ สำหรับอาหารถวายพระ

๒. ประเภทกล่อง มีหลายแบบและชื่อที่ใช้เรียกก็แตกต่างกันออกไป ตาม ประโยชน์ใช้สอย เช่น ลัง เจียด

๒.๑ ลัง หรือกล่องกลมมีฝาปิด มีทั้งทรงสูงและทรงเตี้ย ใช้เป็นภาชนะ บรรจุอาหารแห้งเรียกว่าลังอาหาร บางที่ใช้เป็นกล่องเก็บผ้าที่อบร่ำ แล้ว มีลังอยู่ประเภทหนึ่งที่ลักษณะคล้ายพานเชิงมีฝาเป็นกรวย แหลมครอบ ใช้เป็นกล่องใส่หมาก

๒.๒ เจียด มีลักษณะเป็นกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีฝาปิดมีฐานสูง แต่เดิม เจียดนี้พระมหากษัตริย์จะพระราชทานแก่ขุนนาง หรือพระราชา คณะ แต่ต่อมาจะใช้เป็นกล่องสำหรับบรรจุผ้าที่อบร่ำแล้ว หรือ เสื้อผ้าเครื่องแบบของขุนนาง สำหรับเปลี่ยนในวังก่อนที่จะเข้าเฝ้า พระมหากษัตริย์

๒.๓ หีบยา เป็นกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีฝาปิด ภายในยังมีกล่องเล็กใช้ สำหรับเก็บแยกยาที่ต่างชนิด มิให้ปะปนกัน หีบยานี้จะมีอยู่ประจำ ตามบ้าน หรือเป็นหีบยาของแพทย์แผนโบราณของไทย

๒.๔ หีบบุหรี เป็นกล่องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก ใช้ใส่บุหรี ยาเส้น หรือยาฉุน มักจะมีขนาดเล็กกว่าหีบยา

๒.๕ หีบหมาก เป็นกล่องสำหรับใส่เครื่องกินหมาก อาจจะมีลักษณะ คล้ายกับหีบยา แต่บางครั้งก็เป็นกล่องกลม ทางภาคเหนือจะ เรียกว่าแอบหมาก

๓. เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ส่วนใหญ่ใช้ตกแต่งที่ฝาบาตร เชิงบาตร และ
ด้ามของพัดยศ พัดรอง

๓.๑ ฝาบาตร นอกจากจะประดับมุกเป็นลวดลายไทยแล้ว ยังพบว่าเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๑๖ (จ.ศ. ๑๒๓๕) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวได้พระราชทานฝาบาตรประดับมุกที่มีตราประจำรัชกาล
แก่พระราชาคณะในคราวพระราชพิธีราชาภิเษก อีกด้วย

๓.๒ เชิงบาตร ใช้เป็นฐานวางบาตร

๓.๓ พัดยศ พัดรอง ใช้เป็นเครื่องประกอบแสดงลำดับชั้นของสงฆ์

๔. ประเภทถาด กระบะ กี่

ถาดสำหรับใส่ของมีรูปร่างต่าง ๆ ชื่อเรียกก็จะแตกต่างกันออกไป
ตามแต่ประโยชน์ใช้สอย และเนื่องจากถาดสำหรับใส่ของนั้นเรามักจะ
นิยมทำขอบให้สูงขึ้นมา จึงเรียกกันว่ากระบะ มีทั้งกระบะกลม กระบะ
สี่เหลี่ยม

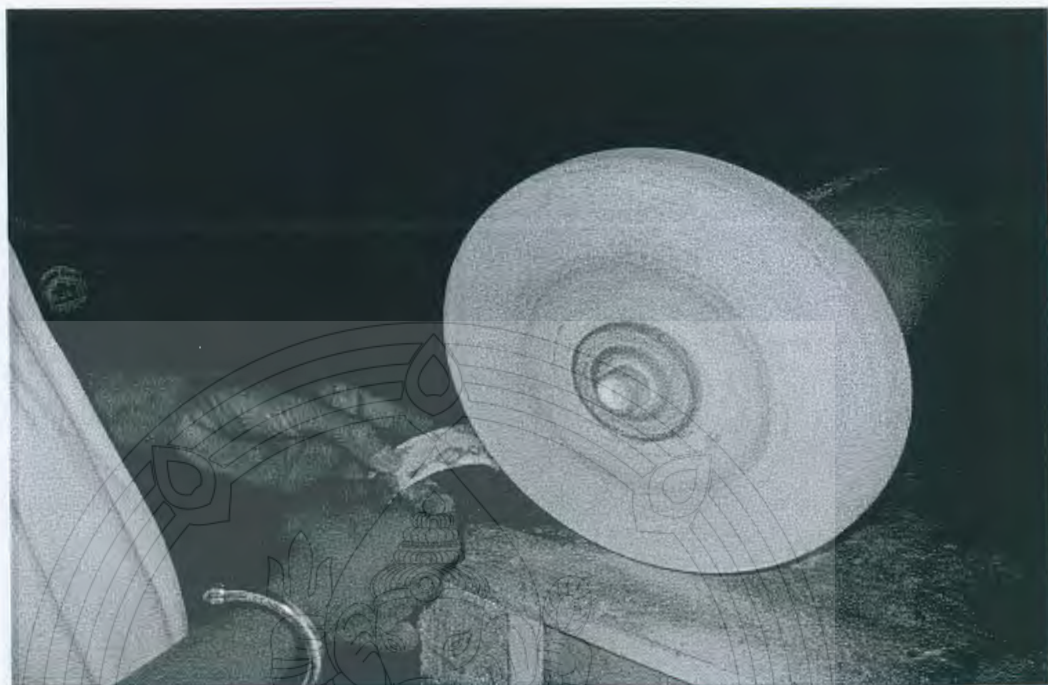
กระบะสี่เหลี่ยมย่อมุม กระบะสี่เหลี่ยมลบมุม และกระบะแปดเหลี่ยม
กระบะต่าง ๆ เหล่านี้ถ้าใช้ใส่เครื่องบูชา ก็เรียกว่ากระบะบูชา ถ้าใช้ใส่
เครื่องสำหรับกินหมากก็เรียกว่ากระบะหมาก แต่ยังมีกระบะที่มีฐานหรือขา
อีกแบบหนึ่งเรียกว่ากี่ ใช้เป็นชุดรองขา

ขัดผิวเปลือกหอยมุกให้เรียบ

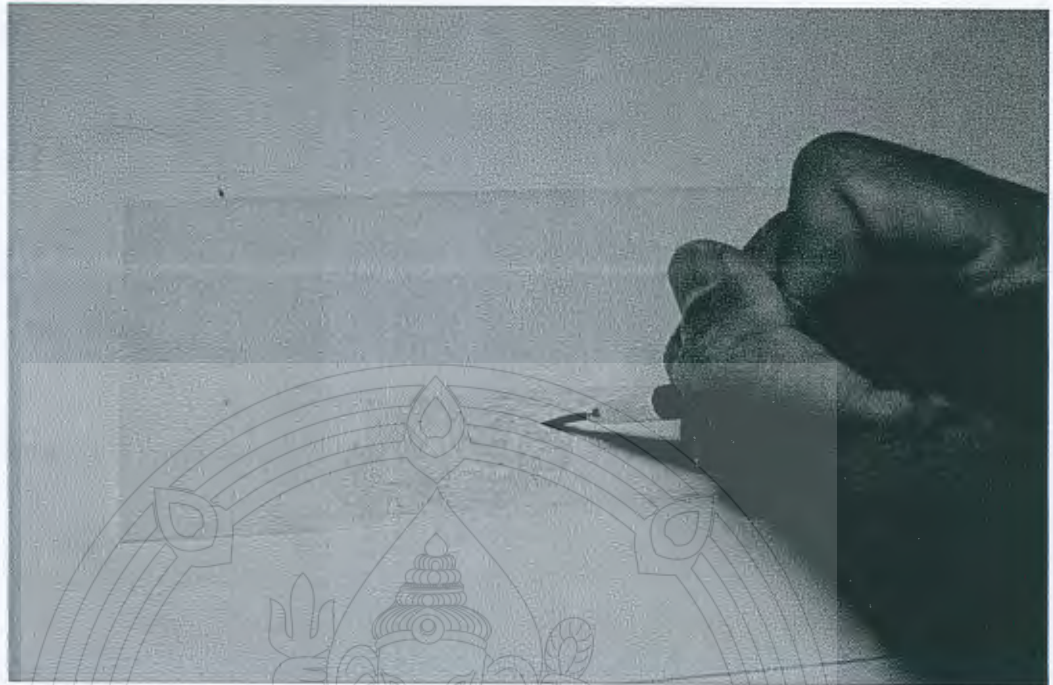
ผ่าแบ่งหอยมุกออกเป็นชิ้นๆ

ขัดแต่งชิ้นมุกให้บาง

ผ่าแบ่งชิ้นมุกให้ได้ขนาดตามต้องการ

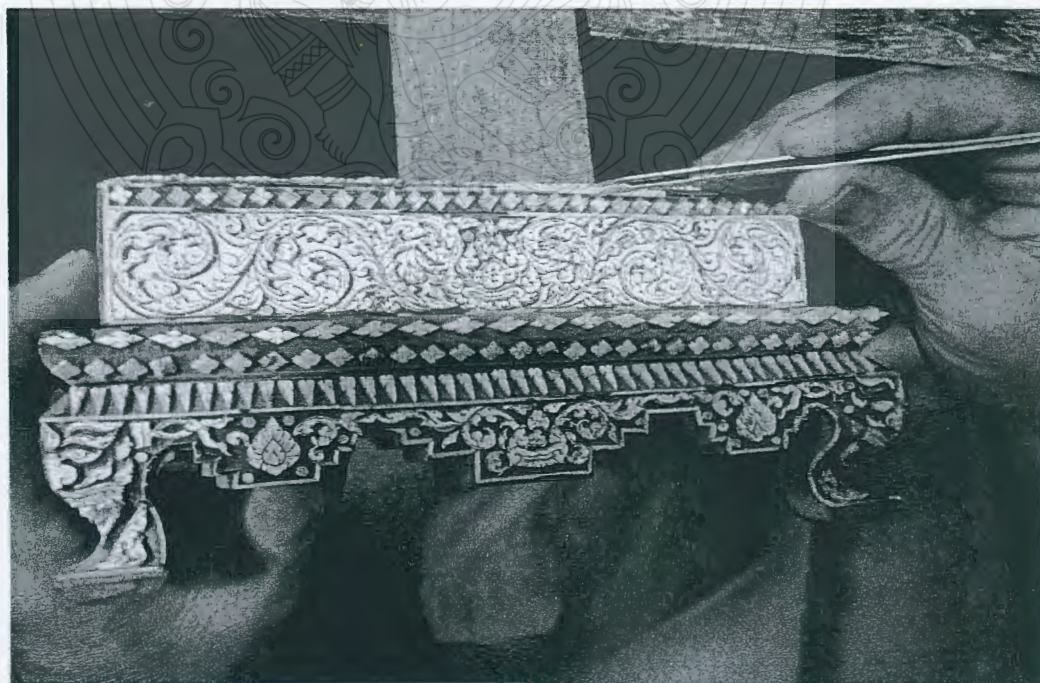
ลอกลายลงบนกระดาษ

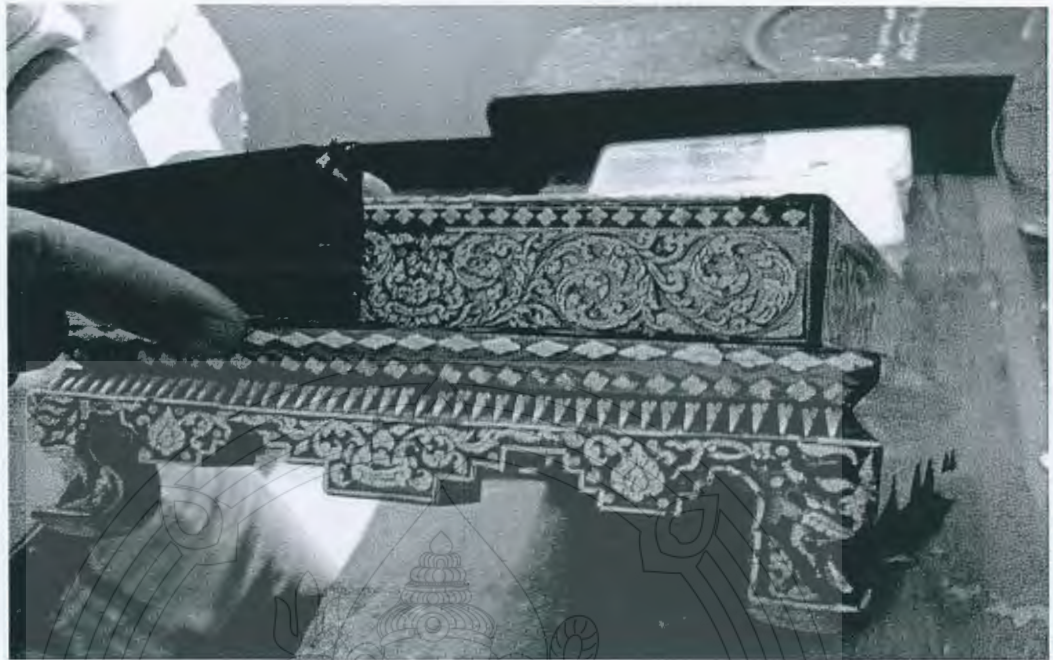
นำลายที่ลอกไว้มาปิดลงบนชิ้นไม้

ฉลุลายมุกตามแบบที่เขียนไว้

นำชิ้นมุกที่ฉลุได้มาติดลงบนชิ้นงาน

กดให้ชั้นมุกแนบสนิทกับชั้นงาน

ผสมผงสมุกกับรักให้เข้ากัน

นำรักสมุกมาทาทับลงบนชิ้นงานที่ติดประดับมุกไว้ให้ทั่ว

เมื่อสมุกแห้งแล้วจึงขัดด้วยหินกากเพชรหรือกระดาษทรายน้ำให้เห็นลายมุกที่ประดับไว้

ขลุ่ยโลมด้วยน้ำมันมะพร้าวก่อนนำไปขัดด้วยใบตองแห้งฉีกเป็นฝอย

เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานประดับมุก

บรรณานุกรม

สมภพ ภิรมย์, ศาสตราจารย์.

ประตุน้ำต่าง ประดับมุกของไทย-ของโลก. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของ
คุรุสภา, ๒๕๒๐.

วิศาลศิลปกรรม, ศาสตราจารย์ หลวง.

ตำราช่างประดับมุก. กรุงเทพฯ :

ศิลปากร, กรม.

เครื่องมุก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๔. (พิมพ์ประกอบ
นิทรรศการพิเศษเนื่องในงานเฉลิมพระเกียรติครบรอบวันประสูติ ๑๐๐ ปี
จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระ
นครสวรรค์วรพินิต).

วิทย์ พินคันเงิน.

ศิลปกรรมและการช่างไทย. พระนคร. ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนสโตร์,
๒๕๐๓.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ.

มรดกไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๑.